

**ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА.
КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО.
ФІЛОСОФІЯ ТА СОЦІОЛОГІЯ ПРАВА**

УДК 342.841 (477)

DOI: 10.31733/2078-3566-2021-4-54-62

**Лариса
НАЛИВАЙКО[©]**
доктор юридичних
наук, професор,
Заслужений юрист
України

**Дар'я
ЛАВРЕНКО[©]**
викладач

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

**ПРОТИДІЯ ГЕНДЕРНО ОБУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ
В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

Обґрунтовано протидію гендерно обумовленому насильству в умовах військового конфлікту. Зауважено, що політична дестабілізація та розгортання збройного конфлікту на Сході України супроводжується проявом різних форм насильства. Негативним фактором у поширенні насильства в суспільстві є погіршення соціальної та економічної ситуації українських сімей. Зазначено, що прояви насильства за ознакою статі руйнують стратегію розвитку європейської держави. Наголошено на важливості на необхідності ефективних механізмів у сфері протидії гендерно обумовленому насильству. Присвячено увагу запобіганню та протидії гендерно обумовленому насильству в Україні, а також сформульовано висновки та пропозиції щодо його удосконалення. Запропоновано розробити Національний план дій щодо боротьби з насильством, що ґрунтується на гендері. У зазначеному Плані доцільно розмежувати компетенцію органів державної влади та місцевого самоврядування, інших структур, які будуть визначені відповідальними за цей напрямок. Акцентовано, що слід приділити увагу впровадженню та забезпеченню обміну досвідом між державами у сфері протидії гендерно обумовленому насильству.

Ключові слова: права людини, гендер, принцип гендерної рівності, дискримінація за статевою ознакою, рівність прав чоловіків та жінок, насильство, гендерно обумовлене насильство.

Постановка проблеми. В умовах військових конфліктів ризику гендерно обумовленого насильства зростають, адже позбавлення звичних умов повсякденного життя визначають передумови для розвитку нових форм досліджуваного явища. Негативним чинником у поширенні насильства в суспільстві є погіршення соціальної та економічної ситуації на фоні воєнних дій та економічної кризи українських сімей. Політична дестабілізація та розгортання збройного конфлікту на Сході України супроводжується ескалацією різних форм насильства. У боротьбі з гендерно

© Л. Наливайко, 2021

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7696-4223>

larysa-nalyvaiko@ukr.net

© Д. Лавренко, 2021

fdd.fomina@gmail.com

обумовленим насильством важливу роль відіграє державна політика України у суспільному житті. Так, в юридичній літературі актуалізувалось питання щодо гендерно обумовленого насильства, але сьогодні недостатньо уваги приділено саме практичним аспектам щодо його протидії в умовах військового конфлікту.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Вагомий внесок у формування теоретичних засад гендерно обумовленого насильства в Україні зробили такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як Н. Аніщук, Н. Болотіна, І. Грицай, Г. Герасименко, О. Дашковська, Л. Кобелянська, К. Левченко, Т. Марценюк, Т. Мельник, В. Муранова, М. Ничипоренко, О. Руднева, Г. Христова, Л. Єрохіна, Ю. Черняк та ін.

Метою статті є дослідження проблеми гендерно обумовленого насильства в сучасній юридичній науці, а також механізму його протидії в умовах збройного конфлікту.

Виклад основного матеріалу. Особливо вразливими до ризиків гендерно обумовленого насильства є біженці та ВПО, оскільки розрив родинних зв'язків і соціальних відносин, відсутність постійного житла та доходів, несприйняття у приймаючих громадах та відсутність довіри до місцевої влади створюють передумови для можливих кривдників та обмежують можливості доступу до справедливості для постраждалих [1].

Вплив конфлікту на рівень гендерно обумовленого насильства виявляється у зростанні кількості насильницьких ситуацій та числа постраждалих осіб. Важливість привертання уваги до проблематики гендерно обумовленого насильства підтверджується спеціальними документами міжнародних організацій: Резолюцією Ради Безпеки ООН № 1325 «Жінки. Мир. Безпека» (2000 р.), яка акцентує відповідальність держав за припинення безкарності за злочини проти людства і за військові злочини, включаючи сексуальне й інші форми насильства над жінками та дівчатами та Рекомендацією № 30 до Конвенції ООН про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок, підкреслюючи зв'язок між військовими конфліктами та насильством стосовно жінок [2]. Обидва документа вимагають від держав рішучих дій для припинення насильницьких практик. Необхідністю прийняття Резолюції стала важливість переведення у сферу політики та практичних дій розуміння того, що жінки непропорційно страждають від військових конфліктів та їх наслідків і водночас непропорційно представлені у заходах і процесах прийняття рішень і проведення мирних перемовин.

Резолюція РБ ООН 1325 пов'язана з іншими резолюціями, що були прийняті після 2000 р. та отримали назву «сестринські» резолюції (стосуються теми жінок, миру і безпеки), зокрема: Резолюція РБ ООН 1820 (2008 р.) – засуджує сексуальне насильство як зброя війни, оголошує згвалтування та інші форми сексуального насильства військовими злочинами та наголошує на посиленні попередження гендерно обумовленого насильства та випадків насильства, що скоюють представники сил з підтримання миру; Резолюція РБ ООН 1888 (2009 р.) – містить положення щодо Спеціального Представника з питань сексуального насильства під час збройних конфліктів, створення експертної групи, яка б могла працювати над зменшенням гендерно обумовленого насильства; Резолюція РБ ООН 1960 (2010 р.) – спрямована на припинення безкарності за сексуальне насильство в збройних конфліктах; Резолюція РБ ООН 2106 (2013 р.) – наголошує на необхідності швидкого реагування на випадки сексуального насильства в умовах збройних конфліктів та створення спеціальних фондів і реабілітаційних програм для постраждалих від насильства; Резолюція РБ ООН 2242 (2015 р.) – регулює питання щодо ролі жінок у боротьбі з насильницьким екстремізмом і тероризмом, торкнулась питання відповідальності та участі чоловіків і хлопців у залученні жінок до вирішення питань встановлення миру та безпеки.

Важливо відрізнити сексуальне гендерно обумовлене насильство від сексуального насильства в умовах конфлікту. Сексуальне гендерно обумовлене насильство може бути використане як тактика війни залякати, підкорити, принизити, насильно переселити членів громади чи етнічних груп. Сексуальне насильство в умовах конфлікту – це злочин згідно з міжнародним гуманітарним правом, до якого часто вдаються сторони конфлікту, можуть здійснювати офіційні військові формування, добробати, партизани, бойовики, миротворчі місії. Сексуальне насильство є особливо огидною формою насильства, що включає в себе згвалтування та будь-який інший напад сексуального

характеру, вчинений стосовно жінок і дівчат, чоловіків і хлопців. Його наслідки можуть бути важкими, включаючи тяжкі фізичні та психологічні наслідки для постраждалих і свідків, а також мати глибокий дестабілізуючий вплив на громади та населення в цілому [3]. Більше за інших в умовах конфлікту страждають від сексуального насильства жінки та дівчата. Окрему групу ризику під час конфлікту складають жінки-волонтери, які стикаються з жорстоким ставленням під час затримання представниками озброєних угруповань. Також, в умовах конфлікту насильство часто здійснюють члени озброєних угруповань щодо цивільних осіб.

В Україні на основі опрацьованих документів, інтерв'ю, фото- і відеодоказів, персональних архівів постраждалих, публікацій ЗМІ та інших джерел експертам вдалося сформулювати рекомендації органам державної влади, українським неурядовим організаціям, міжнародним та міждержавним організаціям для попередження та протидії гендерно обумовленому насильству в умовах збройного конфлікту на Сході України [4]. Жертвам насильства важливо відчувати, що справедливість відновиться та винні будуть покарані. Проте, вищезазначене важко реалізувати, оскільки жертви насильства не завжди звертаються до відповідних органів по допомогу тощо.

Правозахисниками Східноукраїнського центру громадських ініціатив спільно з членами коаліції «Справедливість заради миру на Донбасі» здійснюється документування правопорушень на Сході України, аби, спираючись на зібрані дані зробити подання до Міжнародного кримінального суду [5]. Із моменту початку збройного конфлікту на території України навесні 2014 р. міжнародні та національні правозахисні організації фіксують значні порушення прав людини на сході країни. Відсутність безпеки й інтенсивні бойові дії призвели до неможливості реального захисту осіб, які перебувають на непідконтрольній Україні території, а також на українській території, що межує із зоною зіткнення. Має місце ціла низка проблем, пов'язаних із захистом прав людини і прав жінок, зокрема; перед населенням, що проживає у Донецькій та Луганській областях, постають значні труднощі, пов'язані з доступом до судів і органів прокуратури, розташованих на територіях, підконтрольних уряду, у тому числі через втрату або знищення матеріалів справ до та під час процесу переміщення або зміни територіальної підсудності чи підслідності зазначених органів. Часто особи, які проживають на непідконтрольних уряду територіях, змушені долати великі відстані ураженими конфліктом територіями, щоб подати позовні заяви або бути присутніми на судових засіданнях на підконтрольних уряду територіях [6].

Спостерігачі, які виїжджають на території, що межують із лінією зіткнення, а також до окупованих територій, вказують, серед іншого, на те, що інформація про інциденти гендерно обумовленого, зокрема, сексуального, насильства вкрай обмежена, адже її складно перевірити. Оскільки правоохоронні служби не мають достатніх ресурсів розслідувати подібні справи, жертви рідко звертаються за допомогою. До того ж, наголошується, що повідомлення про катування та жорстоке поводження розслідуються вкрай рідко. Є всього лише кілька прикладів притягнення до відповідальності за порушення, вчинені представниками правоохоронних органів. Зафіксовано випадки, коли судді ігнорують чи відхиляють скарги жертв катування [7].

Мінсоцполітики спільно з МБФ «Українська фундація громадського здоров'я», Донецькою, Луганською, Харківською, Дніпропетровською, Запорізькою облдержадміністраціями за підтримки ФН ООН: організовано діяльність – 26 мобільних бригад, що надали психосоціальну допомогу понад 10 тисячам осіб. В Україні необхідним є формування Єдиної міжвідомчої бази даних, що буде забезпечувати ефективний обмін достовірною інформацією щодо різних проявів гендерно обумовленого насильства у суспільстві.

Важливою гарантією гендерної рівності є ефективна і неупереджена система здійснення правосуддя, яка має бути однаково доступною як для чоловіків, так і для жінок. Суди відіграють унікальну роль у суспільстві, оскільки вирішуючи спори, захищаючи порушене право чи законний інтерес, встановлюючи винуватість особи та призначаючи покарання, призначаючи відшкодування у випадку порушення права, судова система є гарантом стабільності суспільних відносин, сприяючи тим самим сталому розвитку [8, с. 20].

У 2014 р. прийнято Закон України «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції» від 12.08.2014 р. [9], що визначає заходи правового реагування в районі проведення АТО і спрямований на

забезпечення доступу громадян та юридичних осіб до суду. У зв'язку з унеможливленням здійснення правосуддя окремими судами в районі проведення АТО, було запропоновано змінити територіальну підсудність судових справ. Слід зазначити, що після початку військових дій на території України у 2014 р. до ст. 14 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 р., було внесено зміни, що містить положення про те, що у районі проведення АТО можуть вводитися тимчасово обмеження прав і свобод громадян, зокрема, здійснюватися превентивне затримання осіб, причетних до терористичної діяльності, на строк понад 72 години, але не більше ніж на 30 діб [10]. Окрім того, Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції» від 12.08.2014 р. КПК України було доповнено ст. 615, що встановлює особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції [10].

У європейському праві з прав людини обов'язок переслідувати осіб, винних у найтяжчих порушеннях прав людини, сформульовано у практиці Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) як так зване процедурне зобов'язання. Воно включає обов'язок ефективного проведення розслідування порушень матеріальних аспектів цих норм. ЄСПЛ не розмежовує злочини, вчинені у контексті масового насильства та інші серйозні злочини проти особи. Держава, яка одночасно є стороною ЄКПЛ та Римського статуту МКС, або визнала юрисдикцію останнього, може вважатися такою, що виконує свої міжнародні зобов'язання, за умови здійснення ефективних розслідувань міжнародних злочинів та притягнення до кримінальної відповідальності винних у цих злочинах осіб. Притягнення до кримінальної відповідальності здійснюється як відповідно до процедурних зобов'язань, сформульованих ЄСПЛ щодо статей 2 і 3 ЄКПЛ, так і відповідно до доктрини «активної комплементарності», сформульованої Прокурором МКС, яка передбачає, що держави мають основну відповідальність за запобігання звірствам на їхній власній території та покарання за них людини [11]. ЄСПЛ визначає, що зобов'язання розслідувати існує навіть у складних та небезпечних умовах, оскільки ст. 2 та 3 Конвенції вимагають вжиття всіх необхідних заходів для забезпечення проведення ефективного та незалежного розслідування, включаючи умови військового конфлікту, подій в атмосфері повсюдного насильства і праці слідчих в умовах перешкод та труднощів.

Статтею 17 Закону України «Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини» затверджено, що «Суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права» [12]. В Україні на законодавчому рівні фундаментальні права людини й основні свободи, гарантовані Європейською конвенцією, підлягають застосуванню у національній правовій системі і тлумаченню з урахуванням практики ЄСПЛ, а у більш широкому контексті – мають бути реалізовані в обов'язку стандартів, визначених Страсбурзьким судом.

Слід акцентувати увагу, що гендерно обумовлене насильство розповсюджено в усіх країнах світу та не залежить від системи державного управління, релігії або економічного розвитку країни. А ось механізм протидії означеному насильству залежить від вищезазначеної системи в конкретній країні.

З урахуванням того, що гендерно обумовлене насильство має різні прояви (згвалтування, сексуальні домагання на роботі, примушування до абортів, народження дитини, крайні ревності, заборона спілкування з іншими чоловіками, заборона працювати, торгівля жінками, насильство в сім'ї, що включає фізичне, психологічне, сексуальне та економічне насильство) [13], усі країни світу протидіють на законодавчому рівні такому насильству, із урахуванням потреб кожної держави на певному історичному етапі.

Так, закон «Про комплексні заходи захисту від гендерного насильства в Іспанії» було прийнято 28.12.2004 р. [14]. У зазначеному законі гендерно обумовлене насильство визначається як прояв дискримінації, нерівності та владних відносин чоловіків і жінок. Цей закон містить заходи щодо чутливості, захисту та виявлення гендерно обумовленого насильства. Особливістю закону є те, що майже кожна сферу життєдіяльності людини охоплено з метою визначення механізму протидії гендерно обумовленому насильству. Окреслено повноваження різних інституцій в частині протидії та підтримки жертв, починаючи з системи закладів охорони здоров'я та закінчуючи суддівською гілкою

влади. Протидія гендерно обумовленому насильству в Іспанії починається із запровадження певних навчальних курсів у спеціалізованих навчальних закладах: із самого раннього віку дитина розуміє, що саме є гендерно обумовленим насильством і як йому протистояти. На рівні закладів охорони здоров'я визначено певний інструментарій, завдяки якому персонал знає, як треба вчиняти при виявленні гендерно обумовленого насильства або при наданні допомоги жертвам останнього.

У прагненні до розвитку прав людини, сприяння гендерній рівності та розширення прав і можливостей жінок і дівчат нагальним питанням уряду США є реагування на гендерне насильство та запобігання останньому. Масштаби насильства значно ускладнюють здатність всіх людей до повної участі в їх сім'ях та громадах, і є загрозливим для суспільства, яке має процвітати – економічно, політично та соціально.

У 2012 р. Президентом США було підписано розпорядження «Запобігання та реагування на насильство проти жінок та дівчат у всьому світі», де гендерне насильство визначено як насильство, яке спрямоване на людину на основі його або її біологічної статі, гендерної ідентичності або прихильності до соціально визначених норм маскулінності та жіночності.

Стратегія протидії гендерно обумовленому насильству у США побудована наступним чином: інституціоналізація координації гендерного насильства (профілактика та реагування уряду США, Департаментів та агенцій, інших зацікавлених сторін). Вона включає в себе: міжвідомчу і внутрішньо-агентську координацію, забезпечення співпраці з іншими зацікавленими сторонами (консультації з громадянським суспільством, міжгалузеве співробітництво, державно-приватне партнерство); інтеграція заходів щодо запобігання гендерному насильству та реагування на роботу уряду США. У свою чергу, остання поділяється на такі кроки: інтеграція програм щодо запобігання гендерному насильству в існуючі програми та політику департаментів й агенцій; використання наявних платформ для посилення зусиль з метою запобігання та реагування на насильство, пов'язане з гендерними ознаками; збір, аналіз та використання даних і досліджень для посилення гендерної діяльності з попередження та реагування насильства; визначення пріоритетів моніторингу та оцінки державних програм США (система моніторингу та оцінки, оцінка доказів того, як найкраще реалізувати існуючі стратегії); визначення та обмін перспективними практиками, уроками та дослідженнями в межах міжвідомчих і зовнішніх партнерів (вітчизняна перспективна практика та експертиза, перспективні практики й експертизи із різних галузей); започаткування урядових програм із запобігання насильству в уряді США. Повторне або масштабне успішне започаткування, координація підходів, на яких фокусується країна [15]. Досвід США виступає яскравим прикладом, яким чином потрібно взаємодіяти та налагоджувати роботу, з метою викоренення насильства за гендерною ознакою у суспільстві.

Вивчаючи досвід Німеччини, слід звернути увагу на Закон про громадянський захист від насильницьких актів та судових переслідувань (Gewaltschutzgesetz – GewSchG). Захисні ордери не вимагають або не залежать від будь-яких зазначених відносин, але можуть бути застосовані для забезпечення безпеки від будь-якої особи, яка навмисно, злочинно пошкодила тіло, здоров'я або свободу іншої особи. Це положення безпосередньо стосується також переслідування та загрози тілесної шкоди або незаконного обмеження. У цих випадках (наприклад, умисне та злочинне пошкодження тіла, здоров'я чи свободи іншої особи, випадки загрози тілесної шкоди або незаконного обмеження) можливими є також накази про виселення, якщо жертва та особа, яка вчинила насилля, живуть разом. Тривалість виселення залежить від права власності на квартиру або договору лізингу (орендована разом, лише одним партнером) та складає термін до 6 місяців. Обидва види наказів можуть бути видані як тимчасовий порядок, у прискореному порядку. Поліцейські закони у Німеччині дозволяють поліції затримувати злочинців протягом 7-14 днів у випадках фізичного насильства, загроз насильства та переслідування. Ці розпорядження видаються для запобігання подальшому насильству [16].

У Бельгії, з метою протидії гендерно обумовленому насильству, прийнято Національний план дій боротьби з усіма формами гендерно обумовленого насильства на 2015-2019 роки, в якому визначено такі пріоритети, як: продовження комплексної політики боротьби з гендерним насильством та збирання кількісних та якісних даних про всі форми насильства; запобігання насильству; захист та підтримка жертв насилля; розслідування та реагування з вжиттям відповідних заходів; урахування гендерного

аспекту в питаннях притулку та міграційної політики; боротьба з насильством на міжнародному рівні [17]. Усе більше країн у всьому світі запроваджують політику та такі закони у сфері запобігання гендерно обумовленому насильству.

Запобігання гендерно обумовленому насильству означає вжиття заходів щодо припинення такого насильства з першого виникнення (наприклад, розширення масштабів діяльності, що сприяє гендерній рівності, робота з громадами, особливо чоловіками та хлопчиками, для вирішення проблем, що сприяють поширенню гендерно обумовленого насильства тощо) [18]. Вбачається позитивним досвід США у сфері боротьби з гендерно обумовленим насильством, який поділено на певні етапи, які взаємопов'язані один з іншим.

Європейський інститут гендерної рівності у протидії гендерному насильству велику увагу приділяє статистиці, що, зокрема, збирають двома методами: опитування населення, за допомогою якого з'ясується, які форми гендерного насильства превалюють у суспільстві, та офіційна статистика органів, що безпосередньо працюють (стикаються) із особами, які зазнали насильства, та особами, які його вчинили [19].

Ефективна профілактика та реагування на насильство вимагає скоординованих заходів у багатьох сферах життєдіяльності людини, як мінімум у медичній, соціальній, юридичній, правоохоронній. Загальними координаційними обов'язками багатосекторального підходу є: стратегічне планування; збір даних та керування інформацією; мобілізація ресурсів та забезпечення підзвітності; функціональний розподіл праці; проведення переговорів та підтримка ефективних дій як для запобігання, так і реагування. У свою чергу, до конкретних координаційних заходів належать: обмін інформацією про ресурси, керівні принципи та інші матеріали; обмін неочікуваними даними про інциденти сексуального характеру; обговорення та вирішення проблем профілактики та реагування; спільний моніторинг та оцінка; поточна розробка програм та політики [20].

Протидія гендерно обумовленому насильству, зазвичай, складається з трьох категорій: первинна профілактика – запобігання поширенню гендерного насильства щодо жінок та дівчат, які не мають досвіду насильства щодо себе та попередження виникнення нових випадків серед тих, хто це вже пережив; вторинна профілактика (частіше називається «відповіддю») – недопущення подальшого насильства та/або надання підтримки жертвам насилля. Це, зазвичай, включає рівень обслуговування жертв насилля в галузі охорони здоров'я та надання інших соціальних послуг; третинна профілактика (як правило, частина «відповіді») – довгострокова підтримка осіб, які зазнали насилля у правовій та психосоціальній площині [21]. Ефективність зазначених категорій можливо досягнути завдяки комплексному підходу який має на меті: по-перше, зменшення випадків гендерно обумовленого насильства, а по-друге, змінити соціальні норми та гендерні диспропорції, які дозволяють існувати досліджуваному явищу.

Розуміння психологічної сторони насильства – того, що мотивує винуватців, того, що змушує деяких потерпілих бути більш стійкими, ніж інші, – є обмеженим. Отримання кращого розуміння свідомості винуватців та потерпілих від насильства може допомогти у створенні більш націлених та релевантних програм [22]. Отже, механізм протидії гендерно обумовленому насильству – це сукупність взаємопов'язаних елементів, що утворюють його структуру та функціонально спрямовані на подолання різних форм насильства, виявлення та припинення його проявів у всіх сферах життєдіяльності людини, поновлення законних прав та інтересів осіб, які зазнали насильства, усунення наслідків останнього.

Хоча Державну соціальну програму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року затверджено на державному рівні, кошти із бюджету виділено лише на проведення інформаційних кампаній, спрямованих на запобігання та протидію дискримінації та насильству за ознакою статі [23]. Ураховуючи досвід зарубіжних країн можемо зауважити, що недостатнім є проведення тільки інформаційних кампаній.

Висновки. Під час воєнних конфліктів загострюються прояви насильницьких дій та насильства, що завжди мають гендерне забарвлення. Війна впливає на жінок і чоловіків по-різному, оскільки жінки більш вразливі під час війни та можуть використовуватись як інструмент тиску та залякування. В умовах позбавлення звичних умов повсякденного життя визначають передумови для розвитку нових форм гендерно

обумовленого насильства. Переважна більшість постраждалих від насильства не зверталися до правоохоронних органів. Відповідальність за сексуальне насильство може наступити в багатьох формах. Її можна досягти шляхом кримінального переслідування, але також вона може бути реалізована в судовому порядку в справах щодо порушення прав людини проти відповідальних державних або недержавних суб'єктів, у межах цивільного законодавства, репараційних претензій із боку жертв/свідків сексуального насильства, а також процесів перехідного правосуддя. Найжахливіші злочини в історії людства вчиняються під час збройних конфліктів. На випадок, якщо держави не можуть або не хочуть притягнути винних осіб до відповідальності, створено міжнародні суди та трибунали. Нагальним питанням є розроблення Національного плану дій щодо боротьби з насильством, заснованим на гендері, як це зробили провідні зарубіжні країни (наприклад, США тощо). У вказаному Плані доцільно чітко розмежувати компетенцію міністерств, агентств, органів місцевого самоврядування, закладів охорони здоров'я, громадських організацій та інших структур, що будуть визначені відповідальними за цей напрям. Особливу увагу слід приділити запровадженню та забезпеченню обміну між державами досвідом роботи в умовах дії міжнародних стандартів протидії гендерно обумовленому насильству, який забезпечить ефективну співпрацю держав у процесі реалізації загальнодержавного плану дій протидії насильству за ознакою статі в Україні. Потрібно розробити національні антикризові програми боротьби з насильством, заснованим на гендері за умови дотримання таких засад: забезпечити стабільність органів державної влади, на які буде покладено розробку та впровадження антикризових програм; послідовно виконувати функції, покладені на останні; правильно/адекватно застосовувати методи правового регулювання протидії насильству за ознакою статі у різних сферах життєдіяльності людини; сприяти залученню громадськості до процесу протидії гендерному насильству; залучати засоби масової інформації задля висвітлення вказаного питання серед різних верств населення.

Список використаних джерел

1. Пищуліна О. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України. Центр Разумкова. 2016. 244 с. URL : <http://old.razumkov.org.ua/upload/Gender-FINAL-S.pdf>.
2. Резолюція 1325 (2000), ухвалена Радою Безпеки на її 4213-му засіданні 31.10. 2000 р. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_669.
3. Сулова О. Жінки, мир та безпека: Інформаційно-методичний збірник для співробітників Міністерства Оборони і Генерального штабу України. 2016. 34 с. URL : http://ngu.gov.ua/sites/default/files/wps_military_text_manual_final_26_sept_2016_0.pdf.
4. Чому важливо сьогодні документувати правопорушення? 2018. URL : <https://jfp.org.ua/coalition/novyny-koalicii/articles/dokumentuvannia>.
5. Дорошенко К. Документування правопорушень на Донбасі: що це дасть постраждалим. URL : <https://blogs.korrespondent.net/blog/events/3978680/>.
6. Доступ до правосуддя в контексті конфлікту в Україні. Тематичний звіт. 2015. 52 с. URL : <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/212321?download=true>.
7. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні 16 лютого – 15 травня 2016 р. Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини. 35 с. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraineFevMay2018_UKRAINIAN.pdf.
8. Фарукшин М. Х. Политическая система общества. *Политнаука. Политология в России и мире*. URL: <http://www.politnauka.org/library/teoria/farukshin.php>.
9. Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції: Закон України від 12.08.2014 № 1632-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017, № 48, ст.436.
10. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 № 638-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2021, № 23, ст.197.
11. Гнатівський М. М. Повага до прав людини в умовах збройного конфлікту в Україні. 2017. 25 с. URL : https://newjustice.org.ua/wpcontent/uploads/2017/09/Report_Respect-for-HR-in-Conflict_Gnatovsky_UKR.pdf.
12. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. ВВР, 2014, No 4, ст. 61.
13. Савчук О. Аспекти протидії гендерному насильству – практика в Українію Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит Комітету Верховної Ради України. 11 с.

14. Organic Law 1/2004 of 28 December on Integrated Protection Measures against Gender Violence. Spain. URL: <http://justiciadegenero.com/en/organic-law-12004-of-28december-on-integrated-protection-measures-against-gender-violence-spain/>.
15. United States Strategy to Prevent and Respond to Gender-based Violence Globally. 2012. 60 p. URL: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PDACT888.pdf.
16. Gesetz zum zivilrechtlichen Schutz vor Gewalttaten und Nachstellungen. Gewaltschutzgesetz vom 11. Dezember 2001 (BGBl. I S. 3513), das durch Artikel 4 des Gesetzes vom 1. März 2017 (BGBl. I p. 386) geändert worden ist. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gewschg/GewSchG.pdf>.
17. Stop violence. National action plan to combat all forms of genderbased violence 2015-2019. 35 p. URL: https://www.loonkloof.be/sites/default/files/press_file_0.pdf.
18. Guidelines for Integrating Gender-Based Violence Interventions in Humanitarian Action: Reducing risk, promoting resilience and aiding recovery. Inter-Agency Standing Committee, 2015. 366 p. URL: http://gbvguidelines.org/wp/wpcontent/uploads/2015/09/2015-IASC-Gender-based-Violence-Guidelines_lo-res.pdf.
19. Strategic framework on violence against women 2015-2018. URL: <https://eige.europa.eu/rdc/eige-publications/strategic-framework-violence-against-women2015-2018>.
20. Elimination of Violence Against Women. Commission on Human Rights Resolution 2004/46. Office of the high commissioner for human rights. Geneva, 2004. 8 p.
21. Directive 2011/99/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on the European protection order. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=celex%3A32011L0099>.
22. Fulu E., Kerr-Wilson A., Lang J. Effectiveness of interventions to prevent violence against women and girls: a summary of the evidence. Medical Research Council, Pretoria. South Africa. 2014. 4 p.
23. Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року: постанова Кабінету Міністрів України від 11.04.2018 № 273-2018-п. *Офіційний вісник України*. 2018. № 33. Ст. 1165.

Надійшла до редакції 13.12.2021

References

1. Pyshchulina, O. (2016). Henderna rivnist' i rozvytok: pohlyad u konteksti yevropeys'koyi stratehiyi Ukrainy. Tsentr Razumkova [Gender equality and development: a view in the context of Ukraine's European strategy. Razumkov Center]. 244 p. URL : <http://old.razumkov.org.ua/upload/Gender-FINAL-S.pdf>. [in Ukr.].
2. Rezolyutsiya 1325 (2000), ukhvalena Radoyu Bezpeky na yiyi 4213-mu zasidanni 31.10.2000 [Resolution 1325 (2000), adopted by the Security Council at its 4213th meeting, on 31.10.2000]. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_669. [in Ukr.].
3. Suslova, O. (2016). Zhinky, myr ta bezpeka: Informatsiyno-metodychnyy zbirnyk dlya spivrobotnykiv Ministerstva Oborony i Heneral'noho shtabu Ukrainy [Women, peace and security: Information and methodical collection for employees of the Ministry of Defense and the General Head-Quarter of Ukraine]. 34 p. URL : http://ngu.gov.ua/sites/default/files/wps_military_text_manual_final_26_sept_2016_0.pdf. [in Ukr.].
4. Chomu vazhlyvo s'ohodni dokumentuvaty pravoporushennya? [Why is it important to document offenses today?] 2018. URL : <https://jfp.org.ua/coalition/novyny-koalicii/articles/dokumentuvannia>. [in Ukr.].
5. Doroshenko, K. Dokumentuvannya pravoporushen' na Donbasi: shcho tse dast' postrazhdalym [Documenting offenses in the Donbass: what it will give victims]. URL : <https://blogs.korrespondent.net/blog/events/3978680/>. [in Ukr.].
6. Dostup do pravosuddya v konteksti konfliktu v Ukraini. Tematychnyy zvit. [Access to justice in the context of the conflict in Ukraine. Thematic report]. 2015. 52 p. URL : <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/212321?download=true>. [in Ukr.].
7. Dopovid' shchodo sytuatsiyi z pravamy lyudyny v Ukraini 16 lyutoho – 15 travnya 2016 r. Upravlinnya Verkhovnoho komisara Orhanizatsiyi Ob'yednanykh Natsiy z prav lyudyny [Report on the situation of human rights in Ukraine from February 16 to May 15, 2016. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights]. 35 p. URL : https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraineFevMay2018_UKRAINIAN.pdf. [in Ukr.].
8. Farukshin, M. Kh. Politicheskaya sistema obshchestva. Politnauka [Politohiya v Rossii i mire. Political system of society. Political science. Political science in Russia and the world]. URL : <http://www.politnauka.org/library/teoria/farukshin.php>. [in Russ.].
9. Pro zdiysnennya pravosuddya ta kryminal'noho provadzhennya u zv'yazku z provedennyam antyterorystychnoyi operatsiyi [On the administration of justice and criminal proceedings in connection with the anti-terrorist operation] : Zakon Ukrainy vid 12.08.2014 № 1632-VII. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*, 2017, № 48, art. 436. [in Ukr.].
10. Pro borot'bu z teroryzmom [On the fight against terrorism] : Zakon Ukrainy vid 20.03.2003 № 638-IV. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*. 2021, № 23, art. 197. [in Ukr.].
11. Hnatovs'kyi, M. M. (2017). Povaha do prav lyudyny v umovakh zbroynoho konfliktu v

Ukrayini [Respect for human rights in the armed conflict in Ukraine]. 25 p. URL : https://newjustice.org.ua/wpcontent/uploads/2017/09/Report_Respect-for-HR-in-Conflict_Gnatovsky_UKR.pdf. [in Ukr.].

12. Pro vykonannya rishen' ta zastosuvannya praktyky Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny [On the implementation of decisions and application of the case law of the European Court of Human Rights] : Zakon Ukrainy vid 23.02.2006 r. № 3477-IV. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy, 2014, № 4, art. 61. [in Ukr.].

13. Savchuk, O. Aspekty protydyi hendernomu nasyt'stvu – praktyka v Ukrainiyu Informatsiyna dovidka, pidhotovlena Yevropeys'kym informatsiyno-doslidnyts'kym tsentrom na zapyt Komitetu Verkhovnoyi Rady Ukrainy [Aspects of combating gender-based violence – practice in Ukraine Information reference prepared by the European Information and Research Center at the request of the Committee of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 11 p. [in Ukr.].

14. Organic Law 1/2004 of 28 December on Integrated Protection Measures against Gender Violence. Spain. URL : <http://justiciadegenero.com/en/organic-law-12004-of-28december-on-integrated-protection-measures-against-gender-violence-spain/>.

15. United States Strategy to Prevent and Respond to Gender-based Violence Globally. 2012. 60 p. URL: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PDACT888.pdf.

16. Law on civil rights protection and violence. Gewaltschutzgesetz vom 11. Dezember 2001 (BGBl. I S. 3513), das durch Artikel 4 des Gesetzes vom 1. März 2017 (BGBl. I S. 386) geändert worden ist. URL : <https://www.gesetze-im-internet.de/gewschg/GewSchG.pdf>.

17. Stop violence. National action plan to combat all forms of gender-based violence 2015-2019. 35 p. URL: https://www.loonkloof.be/sites/default/files/press_file_0.pdf.

18. Guidelines for Integrating Gender-Based Violence Interventions in Humanitarian Action: Reducing risk, promoting resilience and aiding recovery. Inter-Agency Standing Committee, 2015. 366 p. URL: http://gbvguidelines.org/wp/wpcontent/uploads/2015/09/2015-IASC-Gender-based-Violence-Guidelines_lo-res.pdf.

19. Strategic framework on violence against women 2015-2018. URL : <https://eige.europa.eu/rdc/eige-publications/strategic-framework-violence-against-women2015-2018>.

20. Elimination of Violence Against Women. Commission on Human Rights Resolution 2004/46. Office of the high commissioner for human rights. Geneva, 2004. 8 p.

21. Directive 2011/99 / EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on the European protection order. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=celex%3A32011L0099>.

22. Fulu E., Kerr-Wilson A., Lang J. (2014) Effectiveness of interventions to prevent violence against women and girls: a summary of the evidence. Medical Research Council, Pretoria. South Africa. 4 p.

23. Pro zatverdzhennya Derzhavnoyi sotsial'noyi prohramy zabezpechennya rivnykh prav ta mozhyvostey zhinok i cholovikiv na period do 2021 roku [On approval of the State social program to ensure equal rights and opportunities for women and men for the period up to 2021] : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11.04.2018 № 273-2018-p. *Ofitsiynyy visnyk Ukrainy*, 2018, № 33, art. 1165. [in Ukr.].

ABSTRACT

Larysa Nalyvaiko, Daria Lavrenko. Combating gender-based violence under the military conflict conditions: theoretical and legal aspect. The article deals with the grounding of counteracting gender-based violence under the military conflict conditions. It has been noted that political destabilization and the armed conflict deployment in the East of Ukraine goes along with escalation of different forms of violence. The worsening of social and economic situation of Ukrainian families is a negative factor in the spread of violence in society. It has been stressed that gender-based violence destroys the strategy of a European state building. It has been emphasized on the importance of efficient mechanism in the sphere of counteracting gender-based violence. It has been given much attention to the prevention and counteracting gender-based violence in Ukraine as well as conclusions and propositions as to its improvement have been defined. The National Plan of Actions regarding fighting against violence based on gender has been proposed. In the mentioned Plan it is efficient to differentiate the competence of state authorities, local authorities and other structures which will be responsible for this direction. It has been defined that attention should be paid to implementation and assurance of the experience exchange between states as to counteracting gender-based violence. The anti-crisis programmes on fighting against violence based on gender should be developed under the following conditions: to ensure the stability of government bodies which will be responsible for the development and implementation of anti-crisis programmes; to fulfill functions imposed on the latter consistently; to use the methods of statutory regulation of counteracting gender-based violence in different spheres of life activity properly; to promote public involvement into the process of counteracting gender violence; to involve media to highlight the said points among different segments of population.

Keywords: *human rights, gender, gender equity principle, gender-based discrimination, gender equality, violence, gender-based violence.*